

DE SKIFTENDE TIDER

Af Marie Haagen-Müller.

I sin inspirerende og dejligt levende artikel "Det fornemste matrikelnummer i Tisvilde" hjælper skovrider Niels Anker Larsen de mange mennesker, som holder af at vandre i Tisvilde Hegn, til yderligere forståelse af vort nordsjællandske klenodie. Det store - for ukyndige skjulte arbejde, der danner grundlaget for den skønhed og de såkaldt gratis glæder, som forstmænd har brugt og stadig bruger år på at skabe og videreføre, kan næppe vurderes højt nok. Det kræver decennier at bygge skove op. Og fantasi. Der skal vurdere og planlægges ud i fremtiden. Med taknemmelighed bør vandringsmanden tænke på skovenes, plantagernes vogtere, som tålmodigt udretter det store arbejde. Træer skal bevares, skånes af mange årsager. Træer skal fældes, også af mangfoldige årsager. Alt det forklarer skovrideren instruktivt på bedste måde sådan, at vandrerne uden tvivl føler sig som ansvarlige skovgæster, Tisvilde Hegn er en national gave, som skænkes hver den, der forstår, også usagte ord.

Skovrider Niels Anker Larsen slutter sin artikel så smukt med blot to linjer af Johs. V. Jensen:

Vil selv du fatte dit væsens rod,
skøn på de skatte de efterlod.

Men tiderne skifter, gammelt forsvinder, skiftes ud, og nyt føjes til.

I tiden fra omkring nitten hundrede og tyve til tredive kendte vistnok de fleste af egnens folk hinanden. Og ved fornavn. Hvem mindes ikke landsbyens digter, Lars Peter, eller "Husejeren" som han også kaldtes. Hans efternavn, ja hvad var dog det? La's Peter digtede til alle lokale fester - til Skt. Hans, hvor bålene blev tændt, de største og prægtigste ved Rågeleje. Da sang digteren: Vi samlet er på lejet, den tre ok tyvende, da

tændtes blus på marken, på højdepunkterne. Eller han skrev sin hyldest til egnen, når der var møder på Ørby Bavn.

Lars Peter havde en søster, der hed Karen Marie. Et spinkelt beskedent menneske, der lille af vækst meget gerne ville gå klædt i sine gammeldags kjoler, hjemmevævede af hvergarn, hendes stolthed. Hvor var de smukt ternede, farverne stærke og godt afstemte. Hun boede i en lille stråttækt ejendom ved siden af "Sprøjtehuset", der stod landsbyens brandsprøjte. Karen Marie talte ofte om "mine små og store" - de små var mus, de store derimod rotter, for dem var der mange af. Da Karen Marie blev så gammel, at hun ikke kunne klare sig længere alene, kom hun i privat pension. Hun havde det godt der og blev passet og plejet. Men hun syntes alligevel, at når hun havde forladt sit hjem, var det tiden at dø. Da klædte hun sig i sin fineste grøn- og rød-ternede bluse med pufærmer, gik til sengs og ventede. Men døden kom ikke, som Karen Marie havde bestemt, og så blev hun alvorligt vred. Det besøg hos hende er uforglemmeligt skuffelsen over at have iført sig sine bedste klæder, og så blev hendes skæbne anderledes end hun havde bestemt!

Og Lars Jørgensen, klokkeren ved sognets hovedkirke, Vejby kirke. Præstegårdens betroede La's Jørn. Han passede tiden på minut og sekund, når solen skulle ringes op og ringes ned. Dengang blev der ikke stillet på et elektrisk ur, nej, La's Jørn ringede selv med kirkeklokkerne og overholdt nøjagtigt pauserne imellem bedeslagene. Er det indbildning, eller lyder Vejby og Tibirke kirkers klokkeklang anderledes nu, hvor de er mekaniske, end dengang menneskehånd kaldte til gudstjeneste? Ingen kunne blomstersmykke en kirke som La's Jørn og hans kone Hilma. Han hjalp provstinden med at dyrke præstegårdshaven. Sjældne vækster groede i denne skønne have, der var anlagt efter skræntens stigen til kirkebakken, som tre terrasser. En nøddegang førte op til kirkegårdsmurens låge. Havens blomsterrigdom blev brugt til at pynte kirken med ved alle års-

tider, og var der en begravelse, hvor følget måske ville være fåtalligt, bar La's Jørn en krans, som provstinden personligt havde bundet, op til den enkle ceremoni.

Der kom mange mennesker i Vejby præstegård. Som noget særligt er det værd at huske det karakterfulde sprog, egnens ældre talte, deres gloseforråd var malende på en ganske anden måde end nu, hvor radioen gør sig gældende. Det er slet ikke længe siden, at Hillerød blev kaldt Frederiksborg. Omkring 1930 tog man således altid ind til

Frederiksborg. Provsten fortalte, at han som dreng blev sendt til Frederiksborg med breve for sin bedstefader, præsten, dr.phil. Jeremias Muller, der også var præst ved Vejby kirke fra 1834-1848. Til fods drog drengen så af sted om morgenen ved daggry for at vende hjem igen - hvornår mon?

Det var et meget stort kulturelt tab for Vejby-Tibirke sogn, da "Fogedgaarden" i Tisvilde by brændte 1959. I gårdens dejlige skabsstue med skabssenge og sengeforhæng opbevaredes en sjælden samling påskeæg. Æg fra gårdens fjerkræbestand, alle var graveret med de fineste mønstre og ornamenten. En skuffe med rum til hvert æg var lavet specielt til denne samling. Også en kop, H. C. Andersen havde drukket af på "Fogedgaarden", viste Sophie og Niels Nielsen frem med stolthed. Ja, hvor har H. C. Andersen ikke været.

Men her i sognet lever den dag i dag familier, som holder hævde over gamle skikke, og som lever et intenst familieliv. Familiemedlemmerne støtter hinanden, passer på skift søskendebørn sådan, at børnene altid er i et hjem. De ældre i disse familier er glimrende fortællere, her er stof nok at øse af for lokalhistorikere. Men det er ikke let at få fortællerne til at åbne sig for fremmede.

Vejby præstegårdshave malet af Victor Haagen-Müller 1922-1923.

På Statens Museum for Kunst i København hænger fire kunstværker, som bør bringes i erindring når talen falder på egnen omkring Vejby-Tibirke-Tisvilde. Det er værker af malere fra forrige århundrede, som arbejdede, levede her de samme

år, hvor Tisvilde Hegn voksede op.

Jørgen Sonne (1801-1890) har skildret en sommernat på et stort maleri, der med rette er meget beundret for sin farveskønhed og for sin komposition. Billedets titel er:

Skt. Hans nat. De syges søvn på Helenegraven ved Tisvilde 1847.

Fra nær og fjern valfartede syge gennem århundreder til hellige kilder for at søge helbredelse. Sådan kom de agende til Tisvilde ad Kildevejen for at nå til vejs ende, på målet: Skt. Helene kilde og grav, helt ude ved Sjællands Kattegat-kyst, nord for Helsingør. Her lagde syge mennesker sig Skt. Hans nat på Helenes grav. Den er indhegnet, men udenfor er rejst et skilt med følgende ordlyd:

HELENE GRAV.

Resterne af et senmiddelalderligt kapel, hvoraf kun to store kampesten fra sydturen - selve "graven" - nu er synlige.

Hertil knyttes sagnet om den svenske helgeninde Helene af Sköfde, hvis lig kom drivende i land ved Tisvilde båret oppe af en sten. Da bønderne ville bære hende til Tibirke kirke, førte de uhøvisk tale. Hendes legeme blev da så tungt, at de ikke kunne bære det længere, og de begravede det derfor på dette sted.

Fra reformationstiden op til vore dage har Helene grav været valfartssted, de syge sov på graven, især Skt. Hans nat, og ved helbredelse efterlod de krykker og klude, ofrede penge og opstillede som tak kors og tavler.

Stendiget med låge stammer fra valfartstiden.

NATIONALMUSEET

Et lille stykke nordvest for graven skærer den store slugt sig skarpt i skrænten oppe fra det høje plateau dybt ned til det åbne hav - den kaldes Kildeskåret. Halvvejs ned til stranden ad dette skår findes to stensatte rektangulære udgravninger, som legenden forklarer er stedet, hvor to kilder sprang frem, da Helena fra Sverige ind til Danmarks kyst.

Det er dansk midsommer, dansk natur Sonne med sin fine penselføring gør levende. Lys nat er grundtonen i maleriet. Menneskene er komponeret sammen, så helheden virker som en stor trekant. Kvinderne er klædt efter tidens skik og brug - lange kjoler, på hovedet har de enten trekantet hovedtørklæde, eller en lille stramtsiddende kyse. Et hvilende hestespand viser, at rejsen var foretaget med køretøj. På jorden er tændt to Skt. Hans bål. Ude over havet, der kun er markeret som en lysende stribe, står fuldmånen på himmelen. En høj nordisk sommerhimmel der i horisonten ligger som dis. Der bagved skjuler Sverige sig, og Kullen.

Ro præger dette fornemme farveharmoniske kunstværk. Og resignation. Det vidner om skæbnetimer for syge mennesker, der har søgt til Skt. Helene, i håbet og troen på at vinde sundhed tilbage gennem naturen, et kildespring. Eller i bøn på graven overen helgeninde, som vi måske i fantasien kan tænke os at sammenligne med et beskedent ydmygt valfartssted i mid-

delalderen, svarende til Bernadettes grotte ved Lourdes i Sydfrankrig, der i nutiden søges af hundredtusinder syge.

P. C. Skovgaard (1817-1875) har haft sin rod i Vejby, hvor hans moder drev en købmandshandel – det hvidkalkede strå-tækte hus ligger der endnu. På muren findes en mindeplade for landsbyens navnkundige søn, og en vej, der fører til gadekæret, bærer hans navn P. C. Skovgaards vej.

Hvordan er Skovgaard kommet den lange vej fra Vejby over til TisvildeHegn, velsagtens til fods. Dengang veg man ikke tilbage for at bruge Apostlenes Heste. Kunstmuseets billede hedder: **Udsigt mod Frederiksværk fra Tisvilde skov, 1838.** En udgået træstub, vistnok en birk, holder i venstre side kompositionen sammen. I det fjerne skimtes Vinderød kirke og Auderød Næs, som skyder sig ud i Arresø, der ligger fjernt og dybt nede bag de nære høje, som Skovgaard bruger til motiv. De to høje, maleren har valgt at bygge sit arbejde op over, må

uden tvivl være Hjortebjerg og Frederikshøj. Der ser anderledes ud nu i 1977 end i 1839, da hegnet var i sin vorden. Vist var der smukt dengang med den enkle skønhed, som der er smukt nu, da bevoksningen er blevet tæt og rig. Hvilke fugle flagrede og byggede dengang imellem de sparsomme vækster, de spinkle grene? Nu om stunder f.eks. ses her i nærheden små minervaugler hyppigt.

Jørgen Sonne opnåede den høje alder af 89 år, medens P. C. Skovgaard blev 58 år gammel.

Men Johan Thomas Lundbyes liv var vemodigt kort. Blot 30 år gammel omkom han, den unge maler faldt som frivillig 1848 ved et vådeskud.

J. Th. Lundbye (1818-1848) nåede dog at gøre en meget bemærkelsesværdig kunstnerisk indsats, ved tegningens følsomme præcision og i farvens lysende klarhed. Han formåede mestertligt med ømhed at skildre sine valgte emner. Eksempelvis skal blot her nævnes: **En kostald i en bondegård. Vejby 1844.** Hertil bør føjes, at den omtalte bondegård i Vejby er identisk med Vejby præstegård. For nylig er selve kostalden

blevet revet ned, men billedet, som hænger på Kunstmuseet - det gyldentbrune interiør og "portrættet" af koen med den fugtige mule - består.

Som den fjerde i rækken af malere, der levede i attenhundrederetallet var Poul S. Christiansen (1855-1933), han blev født i midten af forrige århundrede, men døde i vor tid, for med andre ord kun 44 år siden.

Varm sommerdag i Tibirke Bakker med udsigt over Arresø 1910, hedder det billede, Statens Museum for Kunst ejer. En fylde af skønhed rummer Poul S. Christiansens lærred. Han har formået at fastholde et tidsbillede - en hyrde sidder på et bakketop oppe imellem de dyr, han vogter. Gederne, nøjsomme husdyr, der Hgesom hører til på jord af fattig mager bonitet, er grupperet til højre for hyrden. Han har efter tidens skik høj hat på hovedet. En skov af pragtfulde bregner omgiver den unge

VEJBY-TIBIRKE ÅRBOG 1977-78

knøs. Arresø, landskabets dejlige store sø, der altid veksler farve, ligger i det fjerne, langt langt borte. Et vidunderligt stykke land folder sig ud foran søen, hvor klodeskyer driver hen over en lysende himmel. Det er alt sammen så nordisk i ordets bedste betydning. Vel er Tibirke Bakker groet til, men Arresøs skønhed - og himmelen, ændres ikke.

Marie Haagen-Miüller.

"Sjællands Skagen"- Tisvildeleje

*Af C. H. Clemmensen
Tegninger af Folksel og Alrik*

TISVILDELEJE, I JULI

Solen gaar ned som en blodig Ballon langt ude i Kimingen. Der sidder et Selskab af glade Gæster paa den hvide Veranda i pension "Højbohus" og løfter de blinkende Glas mod Solnedgangsskæret. . .

Nede paa Vejen gaar C h r i s t i a n G o t t s c h a l c h forbi Knæbukse:r:, ternet Vest, Solbriller og Sixpence. . . hjem til Fru E l l e n og de to yndige Dreng, J e s p e r og H a n s H e n r i k.

Og oppe paa HotelJet tændes Lysene. Orkestret spiller op til Dans, en Cello hulker midt i Jazz-Rytmerne; det er den vidunderlige Mester Peder Møllers talentfulde Søn, Skuespilleren og Musikeren L e n s e - M ø l l e r, der fører Buen.

Jo - Højsæsonen er i fuldt Sving. Overalt er der vrimlende fuldt af Gæster - baade Badehotellet, Helenekilde, Vesterpris, Højbohus, og hvad Sommerpensionerne ellers hedder, har i flere Uger kunnet hænge den røde Lygte udenfor.

Og - ak! - oppe i Hegnet kan man ikke længere vandre ad nogen Sti uden hvert Øjeblik at træffe Mennesker. Mærkeligt, mærkeligt er det københavnske Folkefærd... her laa Landet og

Kysten badet i gylden Sommersol hele Maj Maaned og det meste af Juni med, men se, om Folk gad tage Ferie paa den Tid! Her var øde og ensomt - naar lige undtages Lørdagene og

Søndagene, da en De! Weekend-Gæster kom herop, og saa et Par enkelte Aftener, da V i c t o r M o n - t e l l sundede sig paa Svengali-Anstrengelserne som Gæst hos Christian Gottschalch.

Nej - Solen kan straaale, lige saa galt den vil, og Bølgeskvulpet blive nok saa kælent lokkende i sin Nynnen mod den hvide Strand! - der findes kun e e n Sæson tid, og den strækker sig blot over 40 fattige Dage. .. fra den 4. Juli til den 16. August. .. hvad der kommer før og efter, er tilfældigt.

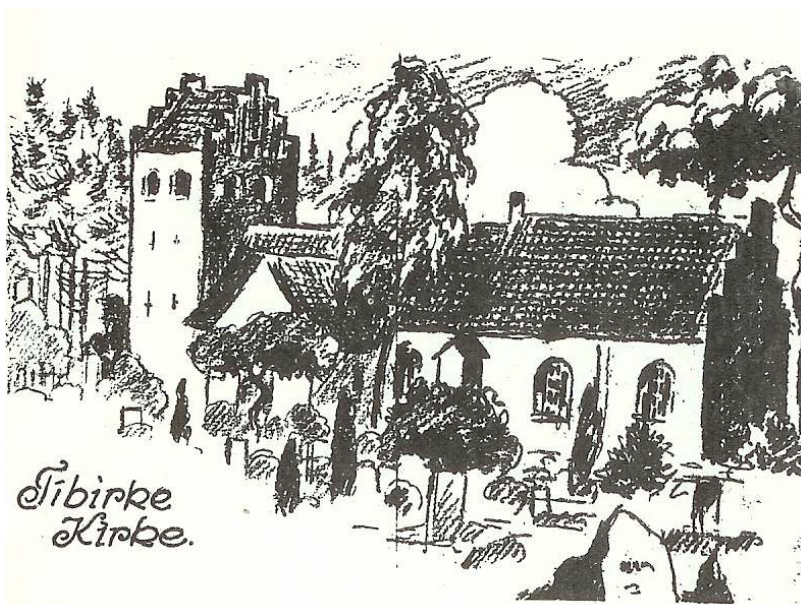
Saadan vil det altid blive, hvor fjollet det end kan synes. For saadan har det været lige siden Begyndelsen.

Begyndelsen - hvordan var den? Hvordan skabtes Badestedet Tisvildeleje. . . d e t, der nu med en forelsket Smart_ss af Pensionatsdirektør C a r l S. y l v a n d e r meget slaaende i Reklamerne kaldes for Sjællands Skagen? Hvordan?

Gaa ned en Aften som denne, naar Solen er sunket til Hvile i Kattegats vaade Favn, og lyt til de gamle Fiskeres Fortællen ved deres "Gavlmøde". Medens unge og gamle Medlemmer af de to dominerende Tisvilde-Slægter, G u d m a n d s e n og C o r n e l i u s s e n, sindigt flytter Skraaen fra Mundvig til Mundvig, dukker gennem deres tøvende Replikker Fortiden op.

Se - Opdagelsen blev gjort for ikke længere siden end 1892. Da var det, at nu afdøde Murermester Kielberg fra Hillerød

købte Strandbakkerne og byggede Tisvilde Badehotel. Han drev det til sin Død, og i 1914 blev det købt af Hjalmar Petersen, Jernbanehotellet i København, der igen solgte det i 1919 til den nuværende Ejer, Direktør Hansen.

Med et Badehotel var Begyndelsen til et Badested selvfølgelig gjort; men det varede nu alligevel mange Aar, før Københavnerne rigtig fandt herud.

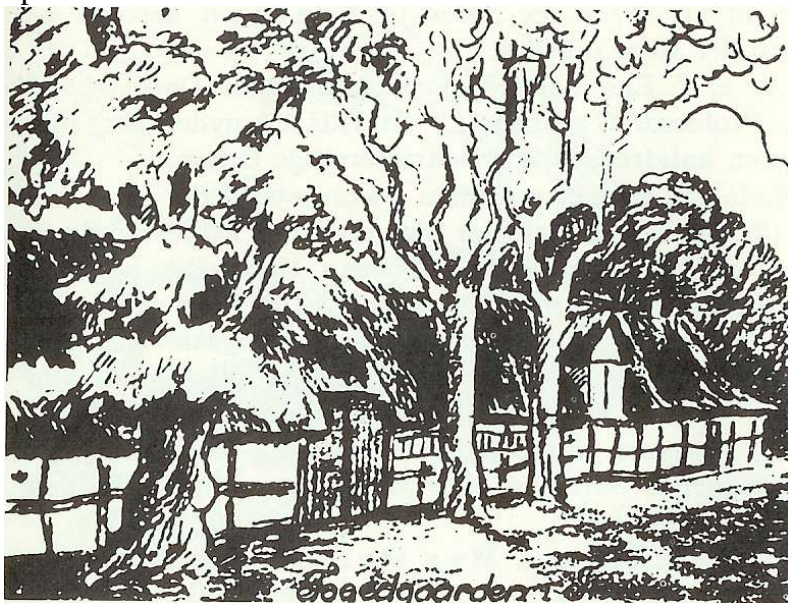
Der fandtes den Gang kun 12 Huse i hele Lejet, saa at sige alle paa Familien Gudrandsens og Corneliussens Hænder. Det var gamle Fiskerhytter, kline t i Ler. . . d e n G a n g var Tisvilde-Idyllen endnu mere fuldkommen end nu. Den 76-aarige Fisker Gudrmand Gudrandsen, var den første Fremlejer heroppe. . . han fik 35 Kr. (!) for Ferien - nu betaler de københavnske Landliggere fra 8 til 18 Hundrede Kroner.

I disse Tal har man jo faktisk hele Tisvildelejes Udviklingshistorie.

De dage kom, da de gamle Fiskerhytter forsvandt. Forretning

er Forretning, desværre. - Beboerne kunne selvfølgelig faa mere i Leje for de bedre Huse. . . og saa blev der ofret lidt paa Idyllens Alter. Naa, det betalte sig. Aar for Aar blomstrede Badestedet op - og nu begyndte Grundspekulationerne og Villakøbene.

En af de første, der byggede Villa heroppe, var H a a r l ø v. Han valgte sig en af Lejets smukkeste Grunde paa en høj Skrænt nede ved Vandet. Villaen blev senere solgt til afdøde Direktør K o e f o e d, Carlsberg, og for denne Sommer har fhv. Statsminister N i e l s N e e r g a a r d lejet Villaen. Hr. Neergaard sidder hver Aften paa sin høje Skrænt, omgivet af Slægtninge, og ser Solen gaa ned., .mens de andre Landliggere og Sommergæster gaar forbi paa Vejen og kigger nyfigent derop. . .

En Mand som Overretssagfører G r ü n e r maa ogsaa nævnes mellem Pionererne heroppe, han købte en Del af Strandbakkerne ved Helene-Grav og byggede her bl.a. det kendte

Pensionat "Helekilde", som under Krigen blev solgt til den nuværende Ejer, Direktør P o l i t u r; han byggede det om og lavede det større.

Stykke for Stykke voksede det nuværende Tisvildeleje op, Civilisationens Fangarme strakte sig ud mod den før saa øde Kyst og det skønne Hegn. Villaer og Sommerhuse skød op som Paddehatte paa de høje Skrænter. Pensionerne blev flere og flere, støtte og større. Hotellet fik sine Automobilgarager og sin Tennisbane... Jernbanen førtes herop. Og saadan er det mo n d æ n e Tisvildeleje, vi kender i Dag, blevet til. Endnu er her dog ikke Biografteater. Men Planerne til at indrette det heroppe har rigtignok ligget færdige i flere Aar, saa man skal intet forsværge!

Som Hornbæk. og Skagen har deres Frimurersamfund af stadig tilbagevendende Sommergæster og Beboere _ saadan har Tisvildeleje ogsaa sit. .

Det hele kan se noget p e l e - m e l e ud en Eftermiddag i Højsæsonen paa Stranden, hvor alt og alle gaar op i den store solbeskini-ede Enhed, som er betinget af B a d e r a g t e n (eller til Nød Badekaaben); men man skal alligevel ikke have været her mange Dage, før man fin': der ud af, hvem der hører til K r e d s e n heroppe og hvem der staar udenfor.

Der er f. Eks. den lille Professor-Koloni. Oppe i Lejet har Professor C a r l T o r p sit Hus og nyder her; ung som en halvtredsaaig, sit strafferetlige Otium.

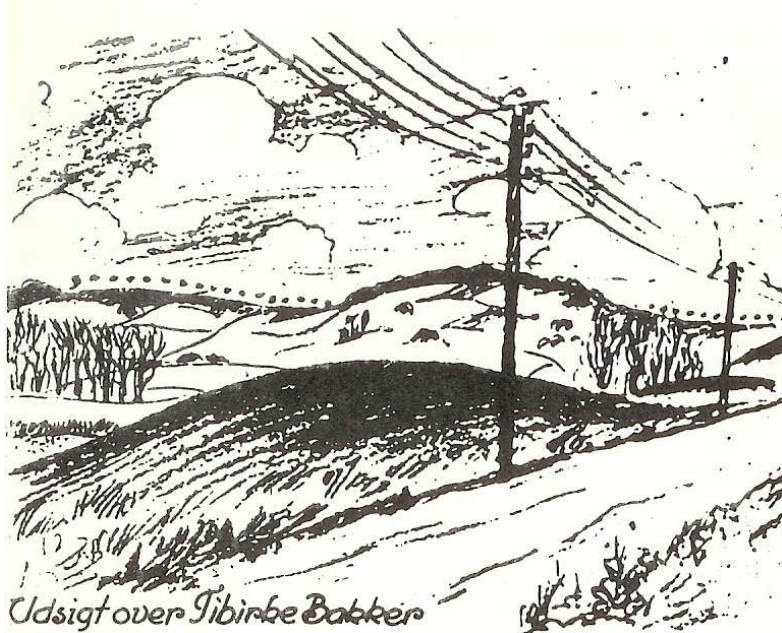
Nede bag Hegnet ved Stien i Skovbrynet, der fører lige op til Tibirke Kirke, ligger Side om Side, Professor B e n d i x' og Professor N i e l s B o h r s Huse. Her borte er der maaske mest stille, Højsæsonens Uro naar vanskeligt helt herover, og Professor Bohr har da ogsaa faaet indrettet sit videnskabelige Værksted i et lille Udhus ved Siden af selve Boligen. Her tumler den berømte Forsker med Atomernes vidunderlige Proble-

mer -- kun forstyrret af Myggenes Summen eller af dæmpet Musik fra den Bendix'ske Villa.

Professor, Dr. med. M a x M e l c h i o r med Frue og Datter hører ogsaa til Stedets Professor-Klike, og stundom dukker Matematikeren, Professor B o n n e s e n og hans Familie op paa disse Kanter.

Et stort Antal L æ g e r har fundet herop, saaledes Reservekirurg A b r a h a m s e n fra Kommunehospitalets 5. Afdeling.

Og K u n s t n e r n e har i Mængde søgt hertil. Kolont_n af Digtere og Malere i Tibi.rke Bakker er efterhaanden saa landskendt, at man maa have Lov til at springe den over.

Nej, saa vilde der snarere være Mening i at fortælle lidt om Maleren O v e K u n e r t, der bor herude hele Aaret rundt i det yndigste lille Hus med den yndigste lille Have foran, som man kan tænke sig. Paa sin store Motorcykle farer han stadig omkring i Omegnen og vælger sig Motiver. Ikke underligt, at han

er i Stand til at dække Væggene baade paa Hotellet og i "Høj-bohus" skønt der hele Tiden bliver solgt godt ,at de udstiller!" Billeder.

Med Kunert er vi altsaa vendt tilbage til Kredsen af de første Beboere heroppe - "de Helaars", som man kal-der dem - og det vilde være Mangel paa Omtanke at gaa uden om Navne ,som Strandfoged A n d : e r s C h r . i _ s t i a n s e n , Toldkontrolør H e n r i k s e n , Fabrikant H a n s I v e r s e n og - ikke at forglemme -... hele det store Afkom af Børn og Børnebørn af de to før omtalte Slægter, Gudrnandsen og Corneliussen.

Men dermed skal det ogsaa være Slut. Thi hvorfor skulde vi nu til at nævne Sommerens flygtige Navne, der blot i disse sol gyldne Uger behersker Ballerne og Badene?

De flagrer os forbi som lette Sommerfugle og forsvinder bort i Septembers blaa Dis. Vi lytter til et Navn, vi ser ind i et Par øjne, vi smiler - smiler og glemmer.

Endnu i Dag husker vi i Forbindelse med Sommeren et og andet Sommernavn. Vi ved, at den unge, slanke Fru E l l e n L a r s e n , Datter af Redaktør C. E. Jensen, bader to Gange daglig, hvordan Vejret saa er. Vi har hørt, at Professor M o n - r a d s Datter er en af Lørdagsballernes Dronninger. Vi ved, at den unge Operasangerinde, Frk. A n n a H a g e n hver Aften øver sig, saa Glasverandaen i hendes Pensionat klirrer ... men vi vil lade det altsammen glide bort fra os som det fine og lette Sommerindtryk, det er.

Snarere kunde vi have Lyst til at dvæle ved Historien om en vis ung Englænderinde, Mrs. H e l e n S i n c l a i r , der tilbringer Sommeren heroppe, og hvis højeste Ønske det vilde være at faa sin daglige Ridetur. Men ak, det har ikke været nogen muligt at skaffe den indtagende Dame en passende Hest og Sadel paa disse Kanter. Nu er der vist skrevet til Byen derom, men inden Hesten kommer, er Sommeren saamænd forbi. Mrs. Sinclair trøster sig ved af og til at s p a d s e r e en Tur i Hegnet

VEJBY-TIBIRKE ÅRBOG 1977-78

- iført det mest fuldkomne Ridekostume. Det smager dog altid af Fugl. . .

Ja, saadan har hver Sommerdag sin lille Morsomhed - og i Grunden er det det samme hele Tiden. Vi genkender i Tisvildeleje den lyse og lette Sommerstemning fra alle de andre danske Badesteder.

Her er saa i n t i m t - det er Sagen. Alle kender alle --- trods Samfundsgrænserne. Og alle ved alt.

Vi bærer vore Hjerter aabent til Skue i den rødmende Af ten sol.

ET MORSOMT GAMMELT SKØDE

Af Henrik Kraft

I disse Aar hvor Vanskelighederne ved Generationsskiftet i Landbruget næsten daglig tages op til Drøftelse i Pressen og paa Ting, vil det maaske interessere at se, hvorledes man for ca. 150 Aar siden kunne ordne det.

Paa Christiansborg Slot i København underskrev Christian den Syvende, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig Holsten, Stormam, Ditmarsken og Oldenborg -deri 28. Januar 1794 Arvefæste og Skiødebrev til den hæderlige Bondemand, Gaardmand Lars Pedersen i Weybye Sogn og Holløse Bye paa Gaarden Klodahl, som bestaar af Hartkorn, Ager og Eng, 5 Tønder, 5 Skiepper, 2 Fierdingkar.

Den 27. Januar 1808 underskrev Lars Pedersen (med paaholdt Pen) Skiøde til Mathias Jensen af Holløse.

I 1839 ønskede Mathias Jensen at gøre klart til Generationsskiftet ved at bestemme hvem af hans Børn, der skulle fortsætte Driften af Gaarden. Det skete ved en Kjøbecontract - haandskrevet paa Stempelpapir med gothisk Skrift og underskrevet hos Esrum Notarius, den 17. April 1839.

KJØBECONTRACT!

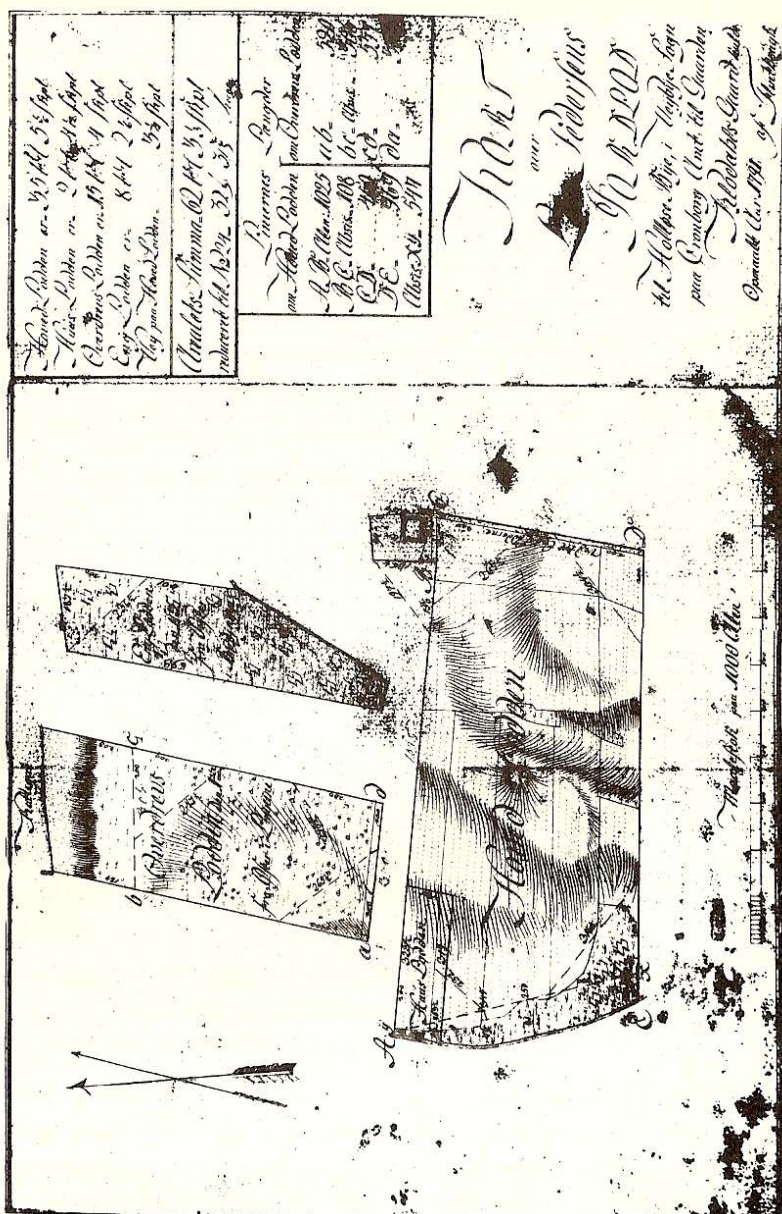
Jeg underskrevne Mathias Jensen, sælger og afhænder herved til min Søn Jens Mathiasen den mig tilhørende Arvefæsteejendoms-gaard Klodal kaldet, beliggende i Holløse By, Weibye Sogn, Cronborg Distrikt, og staaende for Hartkorn Ager og Eng S T dr. 5 Skp: 2 Fdk:, paa følgende Vilkaar:

1. I Købet følger: min ejende Besætning, Creature, Avlsredskaber, Ind- og Udboe med videre. Alt saaledes som det forefindes paa den Tid Køberen efter nedenstaaende 4 Post, tager Eiendommen i Brug og Besiddelse, dog undtages fra Handlen følgende Ting, som jeg forbeholder mig, nemlig: en forsvarlig Ko 4 a 5 Aar gl.; 2 Faar, 1 Sengested med Omhæng og Klæder, nemlig: 1 Overdyne, 2 Hovedpuder, 2 Trækkepuder og 2 Par Lagen, fremdeles: 1 Bord, 2 Stole, 1 Bænk, 1 grønmalet Klædekiste, 1 Jerngryde, 1 Pandejern, 1 lille Kobberkedel, 1 Ildtang, 1 Trefod, 1 Spand, 3 Siebøtter, 1 Ballie, 1 Mælkekande og 1 Kobbersie. Endlig følger i Købet Afrøden af den i Gaardens Jorder nedlagte Sæd, saa og alt i og ved Gaarden værende Foder af Hø og Halm, tærsken og utærskens Sæd, Gjødning etc.; Alt saaledes som det er og forefindes naar Køberen tiltræder Gaarden med Tilliggende.
2. Naar Køberen har modtaget Skjøde paa Ejendommen, skal han være pligtig at tilskjøde min Søn Peder Mathiasen eller dennes Arvinger, uden at nogen Købesum erlægges, den til Gaarden hørende Overdrevslod, hvoraf Peder Mathiasen eller dennes Arvinger skal "C'ære forbundne at svare Kongl. Skatter og Afgifter samt alle andre Byrder fra den 1 Janu det Aar hvori han eller de afbenyttede Lodden. De ved Gaardens Opmaalning i Anledning Overdrevsloddens Overdragelse forbundne Omkostninger, udredes af Jens og Peder Mathiasen med Halvdelen hver; derimod udreder Sidstnævnte alene Bekostningerne med Skjødets Udstædelse og Tinglæsning, Recognition, $\frac{1}{2}$ Pr Ct Afgift m: v:---

De paa Overdrevslodden hvilende ved det Kongl. Arvefæstskjøde paa Gaarden bestemte mindre Onera og Præstanda udredes af Gaardens Ejer, imod at Ejeren af Overdrevslodden derfor betaler til Gaardens Ejer ved hvert Aars Udgang i Fredstider 4 Mk siger fire Mark Sølv af enhver Skjeppe Hartkorn hvortil Overdrevsloddens ved Rentekammerets Udstyknings Approbation vorde ansat. I Ufredstider erlægges en dobbelt så høi Betaling.

Endvidere forpligtes Jens Mathiasen og enhver anden Ejer af Gaarden, at give Peder Mathiasen, saa længe han er Hive, frit Tørveskjær paa Gaardens Lod, dog skal Peder Mathiasen ikkun være

berettiget til at skjære Tørv i een Dag og med een Spade aarlig. Til Tørven gives Peder Mathiasen Lægge- og Sætteplads. Endelig skal Jens Mathiasen, naar han tiltræder Gaarden, være pligtig at give Peder Mathiasen, uden Betaling følgende af de Ting han, nemlig Jens, erholder med Gaarden, nemlig: en forsvarlig Ko 4 a 5 Aar gl:, en forsvarlig Hest 4 Aar gl:, sn Fjelleovogn af Værdie 50 rdl, 1 Faar og Klæder til en Seng, nemlig: 1 Overdyne, 2 Underdyner, 2 Hovedpuder, 2 Trækkepuder og 2 Par Lagen.

Til min Datter Karen Mathiasdatter, udleverer Jens Mathiasen, naar han tiltræder Gaarden og af de Ting han erholder med den, 1 forsvarlig Ko 4 a 5 Aar gl:, 1 Faar og Klæder til en Seng saaledes som for Peder Mathiasen er bestemt, og desuden 2 forsvarlige Sengeomhænge.

3. Kjøbesummen er 400 rd skriver fire Hundrede Rbdl Sedler, som Kjøberen afgjør saaledes:

	a til min Datter Karen Mathias-	
	datter udbetales naar Kjøberen	
	tiltræder gaarden	300 rd Sedler
	b til min Søn Lars Mathiasen be-	
	tales	50 r
Heraf	c til min Datter Inger Mathiasd ^f	
betalt	gibt med Søren Olsen i Holløse	25 r
½ PrCt	d til min Datter Margrethe	
11/12	Mathiasd ^f gibt med Lars Mathi-	
43	asen i Tidsvilde	25 rd

hvilke 3 Sidstnævnte Summer, tilsammen 100 rd Sedler udbetales saa snart jeg ved Døden er afgaaet. Renter svares ikke.

4. Kjøberen tiltræder og tager Ejendommen i Brug og Besiddelse ved Udgangen af Aaret 1848, siger atten Hundrede og otte og fyrgetyve, paa hvilken Tid Kjøberen eller hans Arvinger, skal blive meddelt lovligt Skjøde enten af mig, min Kone eller vedkommende Skifteforvalter, men dersom baade jeg og min Kone hvis Navn er Pemille Bendtsdatter, ved Døden skulde være afgaaede forinden

ovennævnte Tid, berettiges Kjøberen til ved den Længstlevendes Død, at tage Gaarden med Tilliggende i Brug og Besiddelse som sin lovlige Ejendom, og skal vore Arvinger eller vedkommende Skifteforvalter derpaa meddele ham lovligt Skjøde, ger dog af ham selv bliver at bekoste. Skatter og Afgifter samt alle andre Byrder som paahviler Ejendommen, udreder Kjøberen fra Begyndelsen af det Aar, hvori han tilskjødes Samme.

5. Dersom baade min Kone og jer ere ilive naar Kjøberen erholder Skjøde paa Gaarden, skal han og efterkom mende Ejere være pligtige indtil vores Dødsdag at svare os følgende aarlige Undertag, som leveres ved Mikkelsdagstider, nemlig, fire Tdr Rug, fire Tdr Byg, hvoraf de 2 Tønder gjøres i Malt, fem Lispund Hdt Flesk og fire Ole Sild. Desuden gives os fri og forsvarlig Græsning til een Ko og to Faar med Lam og til Ildebrændsel aarlig 20 siger tyve forsvarlige Læs Tørv paa Høstvogne, hvilke Tørv i rette Tid oplægges, rygtes, hjemkjøres og i Huus hensættes. Til Nytte for os udsaaes aarlig i Gaardens Jorder en halv Skjeppe Ærter, som vi selv anskaffer. Naar vi behøve Vogn i Skoven efter Brænde, skal Gaardens Ejer uden Betaling afgive samme, ligesom han og skal transportere vores Undertagssæd til fra Mølle. Fremdeles skal Gaardens Ejer tørre vores Sæd og bage vort Brød i Gaardens Bagerovn og malke vores Ko naar den ikke staaer paa Stald og endelig, saa ofte vi maatte ønske: det, give os fri Befordring til og fra Kirken.

I det Tilfælde at ikkun een af os, enten min Kone eller jeg, ere Hivve, naar Kjøberen erholder Skjøde paa Gaarden, fritages han for, af forannævnte Undertag at levere: een Td Rug, 2 Tdr Byg og 21/2 Lu Flesk, hvorimod de øvrige Ting uforandret skal præsteres. - Tæt ved Gaardens østre Længde er opført 11 Fag Huus. I denne Bygning forbeholder jeg og min Kone og mig, frit Huusly fra den Tid af vi erholde Undertag og skal Gaardens Ejer aarlig vedligeholde denne Boelig paa Tag og Fag, uden nogen Udgivt for os. - Et ved Gaardens nordre Side liggende lidet Jordstykke, hvorpaa Lorents Pedersens Gaard af Holløse, førend Udskiftningen, har

staaet, forbeholder jeg mig at afbenytte Halvdelen af i min Levetid uden af samme at svare nogen som hel Afgivt.

6. Naar min Kone og jeg ved Døden afgaae, skal Kjøberen eller den daværende Ejer af Gaarden besørge og bekoste vore anstændige Begravelser, imod for samme at nyde Erstatning i hvad efterlade os og som sandsynligviis ikke kan bestaae i andet end hvad vi ved denne Kontracts 1. Post har forbeholdt os ved Gaardens Salg.
7. Forøvrigt sælges Gaarden med alle de Rettigheder og Forpligtelser, hvormed jeg selvejer og besidder samme.

Denne Contrakt vedtages herved af mig Jens Mathiasen og forpligter jeg mig og efterkommende Ejere til i Et og Alt at opfylde samme. Til Bekræftelse underskrives denne Contrakt i Overværelse af Notarius Publicus.

At det aarlige Undertags S dobbelte Værdie er ansat til 300 rd Rpr., bemærkes sluttelig.

P.t. Esrom den 17. April 1839.

Som sælger
Mathias Jensen
mpp

Som Kjøber
Jens Mathiasen
mpp

Som beskikket Curator for Kjøberen.
Jens Jensen Sognefoged i Mønge

Som vidner

Tønder Lund

At Mathias Jensen og Jens Mathiasen med Curator Sognefoged Jens Jensen i Mønge, samtlige Notarii og Vidner personlig Bekjendte de 2 Førstnævnte med paaholden Pen og Sidstnævnte egenhændig i Dag have underskrevet forestaaende Kjøbecontract, der for dem var blevet lydelig oplæst, Notari .. & testibus, dette bliver herved notiaaliter erkjendt. –

Esrom den 17. april 1839.

Vejby-Tibirke årbog 1977-78

Meinig

Herfor betalt 2r 1 Mk 10 S Sølv.

To Rigsbankdaler Een Mark Ti Skilling Sølv.

Læst inden Kronborg Districts Birketingsret d: 17 April
1839 og protocolleret Folio 842. Herfor betalt 2 Rd 1 Mk 7
Sko Siiger 2 Rbd Een Mark Syv Skilling Sølv.

Meinig

»GULDSKIBET« VED VEJBY STRAND

*Afmuseumsinspektør Ole Crumlin-Pedersen,
Nationalmuseet's Skibshistoriske Laboratorium.*

For sejlskibstidens skippere var der mange lighedspunkter mellem Nordsjællands kyst fra Hundested til Helsingør og den Nordjyske kyst fra Agger til Skagen. Begge kyststrækninger var ugæstfrie - uden beskyttende naturlige havnemuligheder - og begge kyster måtte nødvendigvis passeres i en større eller mindre del af deres længde under sejladsen vest- eller nordfra ind til de handelscentre, som skibene stævnedes imod.

I vikingetiden, da man i videst mulig omfang sejlede langs kysten og ankrede for natten i en naturhavn, har man søgt at undgå disse to kyststrækninger. Sejladsen ud mod Vesteuropa og hjem derfra har væsentligst passeret igennem Limfjordens munding, der endnu i den tidlige middelalder var så betydningsfuld, at Nordjyllands første bisp fik sit sæde i Vestervig. En tilsvarende betydning for forbindelsen til det indre af Sjælland har Isefjordens munding haft. Velkendt er kongehyldningerne ved Isøre ting nær Rørvig og ledingsflådens samlingssted sammesteds i 1100-tallet. På Hundested-siden fandt amatørarkæologen Andre Jørgensen i 1975 vraget af et stort handelsskib fra omkr. 1100 på lavt vand øst for Lynæs ved Skuldevig, og næste forår dukkede der spor frem i skrænten indenfor vragestedet, som tyder på, at der her har ligget en sæson-handelsplads i vikingetiden og tidlig middelalder.

Sejladsen udenom Skagen kom først rigtig i gang i 1200-tallet med "ommelandsfareme", de hollandske og engelske skibe, der søgte ind til Skånemarkedet og senere direkte til Østersøbyerne for at hente nødvendighedsartikler: kom, sild, tømmer, tjære, tovværk, kobber, jern m.v. til Vesteuropa udenom Hansestædernes handelsmonopol. Vikingetidens handelsvej Hedeby-Hollingsted over Jyl-

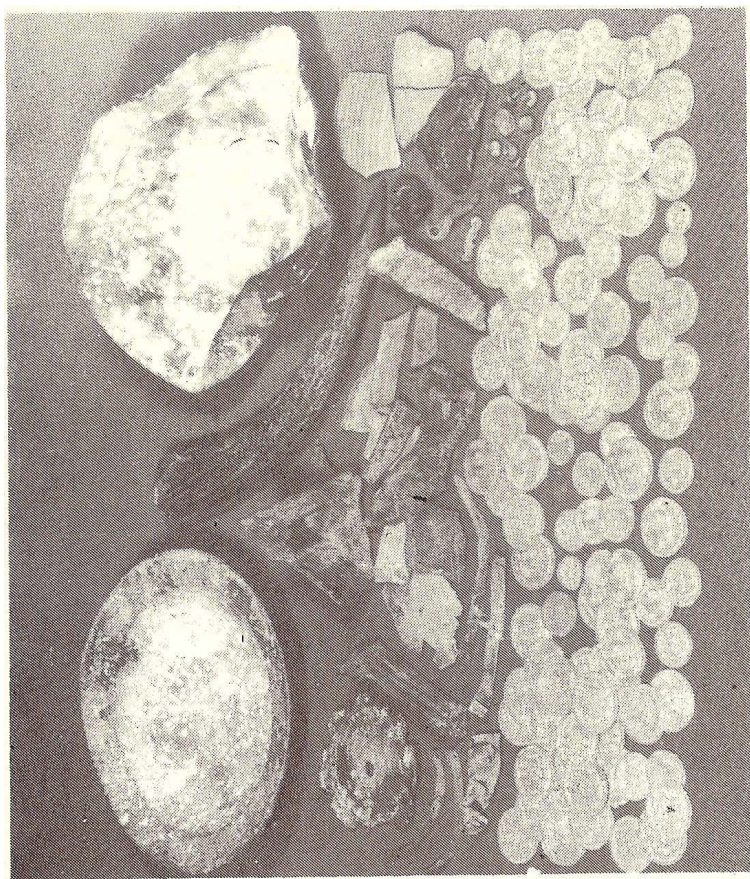
lands rod var på det tidspunkt afløst af et organiseret samarbejde mellem Lübeck og Hamburg. Varestrømmen passerede de to byer og fordyredes voldsomt af ekstra transport- og mellemhandlerafgifter, og der var derfor et stærkt ønske om at kunne undgå denne omladning.

Det kan i dag virke mærkeligt, at det har været anset for meget vanskeligt at sejle rundt om Skagen i gammel tid. For at forstå dette skal man huske på, at næsten alle de navigationshjælpemidler, som vor tids søfolk kender, var ukendte før 1200. Formentlig var det kompassets fremkomst, der var forudsætningen for, at skibene kunne følge den lange lave vestkyst nordover mod Skagen, dag og nat - uden fyr eller sømærker til at hjælpe på vej. Blæste det op til storm fra vest eller nord, var der ingen' mulighed for at søge nødhavn, og hvis skibet var kommet kysten for nær, var en stranding næsten uundgåelig.

En sådan stranding fandt sted engang i 1300-tallet ved Vigsø lige øst for Hanstholm. Her fandt man ved ralgravning i 1974 to aquamanner, (hule rytterstatuetter af bronze, der har tjent som vinkander og lign.) sammen med rorbeslag, skibsnagler m.v., der viser at det strandede skib antagelig har været en kogge på vej fra Rhinegnene mod Østersøen. Trods ihærdig søgning er selve vraget endnu ikke fundet - og opgaven er vanskelig, for det Jigger skjult 5-6 meter nede i rallagene.

Var en "ommelandsfarer" kommet vel rundt om Skagen ventede der en mere beskyttet, men stadig farlig sejlads, inden man var vel inde i Øresund, hvor man kunne sejle med landkending resten af vejen ned til Skåneområdet ved Skånes sydvestligste hjørne. Læsø, Anholt, Kullen og den nordsjællandske kyst var Kattégats farlige kyststrækninger, som man skulle undgå, og det er karakteristisk, at de første danske fyr indrettedes 1560 på Skagen, Anholt og Kullen.

Selv efter at disse fyr blev tændt, skete der i tusindvis af forlis på denne rute mellem Nord- og østersøen, således strandede der i årene 1858-81 alene på Anholt 125 skibe eller gennemsnitlig 5-6 skibe om

De vigtigste løsfund fra vraget. I forgrunden mønterne, med en enkelt undtagelse alle af guld. Der var 74 hele, 30 halve og 5kvarter engelske nobler, præget af den engelske konge Edward III i perioden 1344-77. Disse mønter daterer skibsforsliset til årene omkring 1375. I baggrunden ses rester af skibets ladning og udrustning. Mest iøjnefaldende er de to nederlandske tintallerkener, der ligesom den lille flamske kobbermønt midt i billedet antyder, hvorfra skibet kom. Genstanden af hjortetak i baggrunden er et merlespir, som benyttes ved splejsning af tovværk.

året! Det er derfor ikke mærkeligt, at der også fra perioden før 1560 må findes mange vrage langs Kattegats kyster.

Man kunne tro, at det så skulle være en let sag at finde de gamle vrage, og det er der da også mange sportsdykkere, der forestiller sig, når de går på skattejagt under vandet. Alligevel er det de færreste, der har heldet med sig, for havets bølgeslag, pæleorm og tilsanding har de fleste steder effektivt nedbrudt vrage og skjult deres rester i havbunden.

Ikke desto mindre levede enkelte erhvervsdykkere af vragefiskeri indtil vrageovens bestemmelser i 1963 satte en stopper for bjærgning fra vrage, der var mere end 150 år gamle. Indtil da var der, specielt omkring Anholt, bjærget mange sager fra middelalderskibe, bl.a. smedjernskanon.

Ved kysten udfor Tisvilde-Vejby undersøgte en dykker i 1920-erne to vrage, hvoraf det ene kun indeholdt sten, mens det andet rummede sammenrustede geværer, der h"v" "lettet" med en sprængladning, så dykkeren kunne se, om der gemte sig mere kostbare metaller dybere i vrage! Det gjorde der ikke, og dykkeren søgte andetsteds hen - lykkeligvis uden at have sprængt i vrage med stenene. Det fik lov til at blive liggende på det lave vand blot 20-30 m fra strandkanten lige vest for Salgårdshøj, udfor restaurant "Strandbakken" .

I sommeren 1975 svømmede en af de lokale sommerhusbeboere, den arkæologisk interesserede skoleelev Jesper Egesø rundt ved dette vrage og fik da øje på en tintallerken, der stak op af sandet. Jesper fiskede tintallerkenen op og bragte den til Nationalmuseets middelalderafdeling, der ikke kunne datere den nærmere, men som lod besked om fundet gå videre til Nationalmuseet's Skibshistoriske Laboratorium.

Herfra blev en besigtigelse af vrage aftalt med finderens i forsommeren 1976, men på grund af dårligt vejr måtte dykningen udsættes, og Jesper Egesø lovede 'at holde vrage under observation indtil da og ikke røbe for andre, hvis der dukkede mere frem af sandet. Denne forsigtighedsforanstaltning viste sin værdi, da Jesper kort efter ved dykning ved vrage fandt 94 guldmønter. Dette førte til en øjeblikke-

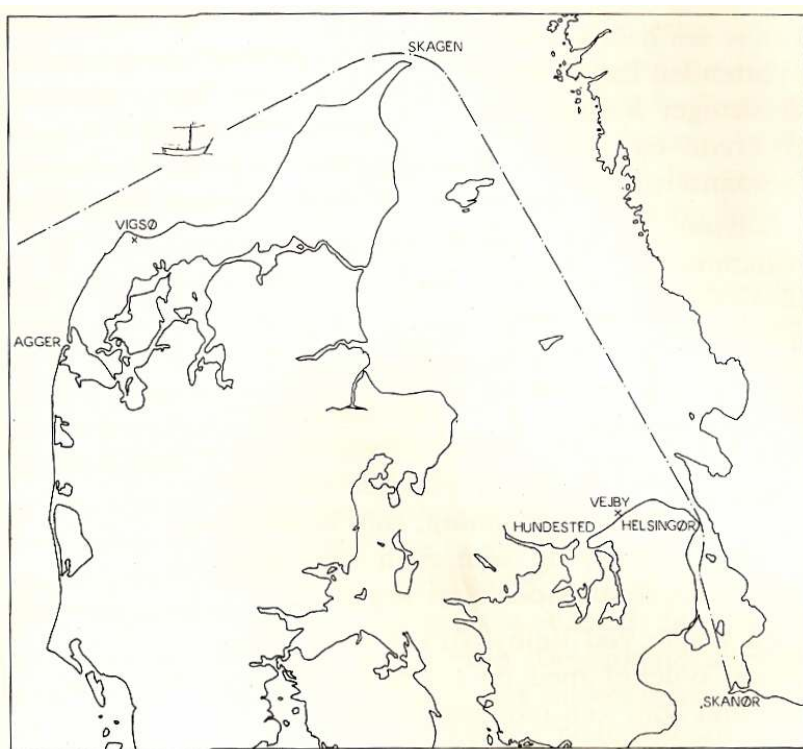
lig – om end diskret - udrykning fra Vikingskibshallen i Roskilde, hvor Nationalmuseet's Skibshistoriske Laboratorium har til huse, og 10 dages intens dykkeraktivitet for at sikre bjærgningen af eventuelle andre fund og opmåling af vraget. Herved bjærgedes yderligere 16 guldmønter, t sølvmønt og adskillige brudstykker af gryder og kan-der af bronze og tin, foruden tekstiler, sko, rester af provianten m.v.

Guldmønterne var alle engelske på nær en. De var udmøntet under kong Edward III i tiden 1351-77, og møntgruppens sammensætning viste at forliset måtte være sket indenfor tiden 1375-80. Guldmønterne vejede tilsammen 695 gram, nogle få gram mindre end det hidtil største fund af middelalderlige guldmønter herhjemme fra 1883 - men i hvert fald dette århundredes største guldmøntfund i Danmark - gjort i et område, hvor badegæster igennem årtier har svømmet omkring og leget i vandet.

En bedre demonstration af behovet for en systematisk registrering af de historiske skibsvrag langs Danmarks kyster kan næppe gives. Denne gang var finderens arkæologisk interesseret og ærlig - og selv-om han fik en klækkelig findeløn, kan det næste gang være danske eller udenlandske dykkere uden forståelse for den kulturhistoriske værdi af fundene i de gamle vrage - uanset om disse er guldmønter eller blot nogle simple potteskår.

Løsfundene fra vraget ved Vejby Strand har deres særlige betydning ved at komme fra et fund, der gennem mønterne kan dateres meget nøje. De enkelte stumper af bronzevarer stammer således fra malmgryder af forskellige former, som man tidligere troede var adskilt i tid, og tinsageme er i øvrigt de ældste af deres art på Nationalmuseet.

Prøver af skibets ballaststen viser, at disse stammer fra et bjergbælte, der strækker sig fra de vestnorske fjorde over Skotland, Irland, Cornwall, Bretagne til Spanien, og det viser således hen til, at skibet har været på vej i ballast fra Vesteuropa mod Østersøen eller Skånermarkedet. Til at købe varer for, har skipperen medbragt er. tung pose guldmønter, nok til at købe hen ved 500 okser for, foruden kunst

»Ommefarerne«s rute.

håndværksvarer og måske klæde til salg i de havne, hvor skibet kom frem på sin rejse.

Af skibet selv var bunden bevaret, idet ballaststenene lå beskyttende henover planker og spanter. Træværket kunne ses hele vejen rundt i randen af ballastdyngen, og i vestenden havde strømmen skåret sig ind under vraget, så skroget kunne studeres nærmere. Skibet var bygget af brede og kraftige, savskårne egeplanker, fæstet til egespanterne med trænagler.

Selvom begge stævne manglede, kunne skibets type bestemmes til at være en kogge, den vigtigste skibstype i 12-1300-tallets søfart i

Nordeuropa. Gennem andre fund, specielt et vrag fundet 1962 ved Bremen, er koggen specielle træk bestemt til at være de rette stævne, der møder bunden i et knæk, samt en bundkonstruktion med en lav køl og de første tre planker i hver side lagt glat ved siden af hinanden. Bundens planker har således ikke den karakteristiske overlapning, som klinkbyggede skibsplanker ligger med, og som man også møder i plankeme længere oppe ad siden i en kogge.

På vraget ved Vejby Strand fremtrådte bundkonstruktionen tydeligt med de tre nederste planker i hver side lagt glat som i en moderne fiskekutter ("Kraelbygget"), mens de øvrige bord lå "på klink". Ved forenden af vraget, der lå nærmest ind mod kysten, kunne man følge plankernes afslutning op til forstævnen og heraf se, at denne har mødt bunden i et knæk. Der er således ingen tvivl om, at vraget ved Vejby er resterne af en kogge, vel oprindelig 16-18 m lang og 5-6 m bred, der omkr.

1375-80 forliste på dette sted undervejs fra Vesteuropa mod Skånemarkedet eller Østersøen. Årsagen til forliset kender vi ikke, men der skal ikke megen fantasi til at forestille sig scenariet ombord en mørk og stormfuld nat, hvor skibet holder en kurs lidt for langt imod vest undervejs til Sundet. Mon ikke skipperen er druknet ved forliset, siden guldmøntskatten fik lov at ligge uantastet i 600 år på stedet?

Ved undersøgelsen i sommeren 1976 fremkom der således foruden guldmønterne solide vidnesbyrd om den kulturhistoriske værdi af dette fund, der kan belyse såvel handlens veje og økonomiske struktur som skibsbyggeriets karakter og materialer. Imidlertid ligger fundstedet så udsat for indgreb fra såvel menneskets som naturens side, at vraget efter undersøgelsen 1976 måtte tildækkes med sand-sække og sten, og på stranden opsattes standere, der forkyndte et dykkeforbud på stedet, indført for at sikre vraget mod skattejægeres indgreb.

En permanent sikring af fundstedet er dog ikke mulig på denne måde, og Nationalmuseet vil derfor i sommeren 1977 i samarbejde med Vikingeskibshallen i Roskilde og med betydelig lokal støtte videreføre arbejdet på stedet med henblik på at bjærge vraget og afsøge

bunden i en større omkreds omkring dette. Kun på denne måde kan vi sikre dette materiale for forskningen - og samtidig giver det en oplagt mulighed for senere at udstille dette enestående fund under passende forhold, f.eks. i en middelalderskibsudstilling sammen med vraget fra Lynæs og andre fund, der kan belyse handelsskibets udvikling efter vikingetidens afslutning.

EFTERSKRIFT.

Efter 6 ugers forarbejde blev koggevraget hævet ved hjælp af olietønder af et bjærgningsselskab fra Nationalmuseets Skibshistoriske Laboratorium under ledelse af museumsinspektør O. Crumlin-Pedersen. Den unge Jesper Egesø bistod Nationalmuseets folk med bjærgningen.

Vraget slæbtes ad søvejen til Gilleleje havn, hvorfra det senere transporteredes videre til København. Står det til museumsfolkene, skulle det derefter gerne ende sin lange rejse på en permanent middelalderskibsudstilling i Vikingskibshallen i Roskilde.

red.

Det var et større arbejde at hæve vraget. Her er det meste af mandskabet i fuld gang. Man fik assistance af en bornholmsk kutter med skipper Erik Hansen og adskillige bornholmske dykkere. Mellem olietønderne er vraget fastspændt til en ramme.

Foto: Anne Sophie Rubæk.

*Hævningen af den forliste kogge er nået så langt, at resterne af det gamle skibs konturer
øjnes i vandskorpen.*

Foto: Anne Sophie Rubeek

Her ses resterne af det 600-årige fartøj

Foto: Jørgen Rubæk.

MORTEN LARSEN FORTÆLLER

*OM "SANDET" VED ARRESØ,
FØR SOMMERHUSBØLGEN
EROBREDE DET*

"Sandet" - hedder det område, som ligger ved den nordvestlige ende af Arresø, og det bærer sit navn med rette. Det er en del af de store flade landstrækninger, som var havbund, dengang Arrefjorden forbandt Arresø med Kattegat. Landet hævede sig, og under den store sandflugt i det 16. og 17. århundrede dækkedes det af et tykt lag flyvesand. Inden Arrefjorden helt forsvandt, gav den vækst for en flora, som nu er at finde i form af tørvelag, dækket af op til to meter sand. I dag er der her et sommerhusområde, og hist og her ligger en bondegård eller et tidligere landarbejderhus, som bærer præg af de nye ejeres evne og vilje til at vedligeholde det. Det kan næppe undgås, at disse gamle bondehuse har mistet noget af deres oprindelighed, efter at de er indrettet til andet formål. "Sandet" er nu dækket af skov, og kun de ældre af beboerne kan huske den vide udsigt over et hede og moselandskab bevokset med lyng og mosebøller. Rørskoven langs Arresøens bredder var kun en smal bræmme, og den i dag stærkt forurenede sø havde på mange steder en fin sandbund. Det er i det hele taget vanskeligt at,

forestille sig, hvordan denne egn så ud, før den blev taget i besiddelse til sommerhusbebyggelse for knap 50 år siden. Under mine mange samtaler med en af egnens ældste landmænd, den nu 83-årige gårdejer Morten Larsen, har han fortalt om, hvordan livet formede sig her i begyndelsen af dette århundrede.

Hans gård, som ligger ud til landevejen mellem Frederiksværk og Helsingør, var på ca. 30 tdr. land. Det var lige, hvad der skulle til for at holde 2 heste og 3 køer. I år med misvækst måtte man købe halm for at skaffe foder nok til dyrene. Gården kunne ikke give nok til familiens udkomme, og derfor måtte Morten Larsen tage arbejde i sko-

ven om vinteren. Andre af egnens beboere gik til Frederiksværk for at arbejde på kobbervalseværket (ophørte i 1909) og siden på stålvalseværket, der oprettedes i 1940.

Gården, som blev genopbygget efter en brand i 1840, var gået i arv gennem tre generationer. Den har bindingsværk, og muren i østgavlen og i nordsiden består af munkesten fra Asserbo slot. Der var dengang ikke noget foragteligt ved at hente sig byggematerialer ved den sørgeligt forsømte ruin. Skorstenen var indtil en ombygning efter anden verdenskrig stor og åben. Komfuret havde god plads i skorstenen, og på dens indvendige sider tørrede man kvas og hængte kød og flæsk til røgning. Brænde fik man fra skoven, og desuden gravede man tørv i de fugtige områder mellem. St. og Lille Ryvej.

Tørvegravningen vanskeliggjordes ved, at tørvelaget var dækket af fra 11/2 til 2 meter sand, som først skulle rømmes væk. Man gravede nogle "bænke", som målte 6-8 alen i længden og ca. 4 alen i bredden. For at forhindre sandet i at skride ned fra siderne måtte disse beklædes med græstørv. Det vand, som samlede sig i tørvegraven, sneglede man op, og først nu kunne tørvegravningen begynde. Tørvejorden egnede sig ikke til skæring, og man hældte den derfor op i en stor kasse med brædder i bunden. Her lod man hestene trampe rundt, indtil man havde fået en jævn tyk vælling. Denne tørvevælling blev hældt op i en "sluffe" (en mindre kasse, som kunne åbnes i siderne), og derfra spredtes den i et jævnt lag ud over den lyngdækkede jord. Den blev nu skåret på langs og på tværs, og når den tørrede, revnede den, hvor den var skåret. Tørvene blev stillet på kant til tørring og endelig stablet i tørveskruer. Tørvegravningen gav arbejde til mange mennesker. Flere enlige kvinder tjente en kærkommen skilling ved tørvearbejdet. I et af de få velbevarede huse fra den tid boede et par ældre kvinder, som tjente lidt ved at lave riskoste, binde kurve, plukke bær og stable tørv. Fælles for alle "Sandet" s beboere var, at de levede på et eksistensminimum og næppe havde kunnet klare sig, hvis der ikke havde været et enestående sammenhold.

Da således en af den gamle landmands venner kom j økonomiske vanskeligheder og måtte lade sit værksted og hjem sælge på tvangsauktion, fik han foræret en stump jord, og i fællesskab byggede de et hus, hvor han og hans familie kunne bo.

Dette hus er smukt bevaret i sin oprindelige stil

Markudbyttet var ringe. Ofte måtte man så komet om, fordi der kom en sandstorm, som blæste sæden væk, inden den havde fæstet rødderne. I tørre somre var der misvækst; og selv under normale forhold kunne man med lidt forsigtighed gå tværs over en kornmark uden at træde komet ned. Det hjalp noget på sandfygningen, da man fik plantet læhegn, som det kendes fra Vestjylland. Typisk nok var det en mand udefra, som kom med den ide, nemlig "Magisteren", som slog sig ned på "Sandet" omkring 1908. Han havde haft ansættelse på Landbohøjskolen, men trak sig tilbage på grund af dårligt helbred. Derefter tilbragte han en 40-50 år på Ramløse Sand.

Foruden de folk, som var beskæftiget v~ landbruget, boede der en skomager og en slagter på Sandet. Slagteren kørte to gange om ugen til København med kød. Det var en lang tur med hestevogn, og han startede derfor hjemmefra ved 2-3 tiden om morgenen. Undervejs skete det, at han faldt i søvn på vognen, og det var der engang nogle skumle personer, der benyttede sig af. De overfaldt vognen og ville stjæle af læsset, men slagteren havde altid sin hund med på turen, og ved dens gøen vågnede han og jog tyvene væk med sin kniv. Medens man endnu brugte vogne med træaksler, hændte det, at en sådan løb

varm, og så måtte man se at finde en skovsnegl til at smøre hjulet med.

Trods den lange arbejdsdag og de fattige kår var folk tilfredse og glade. Andre havde jo ikke bedre kår, så misundelsen fik ikke lov at blomstre. Man lærte at skønne på de glæder, som hverdagen bragte og morede sig sammen om aftenen med harmonikaspil og dans. Da gulvene som regel var sandstrøede, gik det hårdt ud over sokkerne. Familien på "Linealgården", der også lå ved landevejen, ejede en karussel, som blev stillet op, når der var fest. Den blev trukket af to mænd, som gik rundt på en platform øverst oppe. Konen drejede på en lirekasse, og man morede sig dejligt.

Det er forbavsende så få år, som skiller denne tilværelse fra vor tids velfærd, hvor folk føler det som en katastrofe, hvis fjernsynet ikke virker, og hvor man nøjes med at tale om at komme hinanden ved.

JØRGEN HOLT